

change the constitutional status of citizens and organizations; d) for the duration of the action is permanent; e) on the territory of action are those that operate throughout the territory of Ukraine; f) in the classification of types of administrative and legal regimes (depending on the purpose of their application), it is necessary to refer to a group combining functional administrative and legal regimes designed to provide the functions of public administration in this field, and so on.

The article identifies certain features of the administrative and legal regimes of drug trafficking in the security sector. According to them, this is: 1) the behavior of individuals and legal entities is determined by special rules of law; 2) detailed regulation of the activities of state bodies and public organizations; 3) introduction of additional rules or exemption from generally binding legal norms; 4) the establishment of special control over the proper observance of the rule of law in the sphere of the regime and the establishment of certain restrictive measures; 5) its purpose is to establish optimal relations in a particular sphere that ensures the security of the individual, society and the state; 6) subjects of "regime" legal relations in their status occupy legally unequal positions; 7) structurally consists of the mechanism of security elements and others.

Keywords: *administrative and legal regimes; turnover of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors; security sector; signs of administrative and legal regimes in the sphere of trafficking in narcotic drugs, psychotropic substances and precursors in the security sector of Ukraine; typology of administrative and legal regimes.*

УДК 343.98 : 343.131

Пиріг І.В.

доктор юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ НАРКОТИКІВ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ТРАНСПОРТІ ТА ПОЧАТКУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Визначено особливості виявлення наркотичних засобів, що перевозяться залізничним транспортом. Встановлено ознаки, що свідчать про знаходження наркотичних засобів в окремих частинах потягу. Надано рекомендації щодо проведення окремих оперативно-розшукових заходів для встановлення осіб, причетних до перевезення наркотиків.

Ключові слова: *наркотичні засоби, оперативно-розшукові заходи, залізничний транспорт, працівники поліції.*

Постановка проблеми. Початок досудового розслідування регламентовано ст. 214 КПК України, в якій зазначено, що «слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, розпочати розслідування ...». Для успішного проведення досудового розслідування, пов'язаного з незаконним обігом наркотиків, важливою є безпосередньо стадія виявлення предмету злочину та пов'язані з цим приводи і підстави внесення відомостей до ЄРДР та початку розслідування. Зважаючи на особливості виявлення ознак злочину при перевезенні наркотиків залізничним транспортом та різноманітність джерел про обставини злочину, вважаємо за потрібне розглянути цю стадію, виходячи з її значення для подальшого розслідування.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблемам виявлення наркотичних засобів та початку досудового розслідування приділялась значна увага з боку вчених з криміналістики, кримінального процесу, теорії оперативно-розшукової діяльності. Проблемам криміналістичної

методики розслідування злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, приділено увагу у працях В.С. Бурданової, Т.А. Боголюбова, О.А. Вовчанської, Н.М. Косміної, В.О. Коханова, І.І. Курильова, В.М. Лисенка, Г.М. Меретукова, О.В. Одерія, А.Б. Петруніної, А.М. Поляха, О.А. Рівчаченко, А.В. Сивачова, С.В. Сухова, К.А. Толпекіна, В.М. Шевчука та ін., які створили підґрунтя теорії і практики розслідування даних видів злочинів. Однак у зазначених роботах не було розглянуто особливостей початку розслідування перевезення наркотичних засобів залізничним транспортом.

Метою статті є встановлення особливостей виявлення наркотичних засобів, що перевозяться залізничним транспортом, а також приводів та підстав початку кримінального провадження.

Виклад основного матеріалу. Для початку досудового розслідування необхідна наявність приводів і підстав. У літературі вони визначаються як установлені законом джерела, які дають слідчим, прокурорським та судовим органам відомості про злочин і зобов'язують ці органи прийняти рішення про занесення до ЄРДР та початку розслідування. Зі змісту ст. 214 КПК України зрозуміло, що приводами для початку розслідування є заяви та повідомлення громадян або безпосереднє виявлення обставин злочину відповідними органами.

Аналіз слідчої практики, проведений О.А. Вовчанською, свідчить, що первинні матеріали, які є приводом для початку кримінального провадження щодо перевезення наркотиків залізничним транспортом, надходять у правоохоронні органи з різних джерел інформації, якими можуть бути:

- а) заяви, листи та повідомлення, що надійшли від громадян (21 %);
- б) повідомлення працівників установ і організацій залізничного транспорту (25 %);
- в) матеріали слідства, виділені з інших кримінальних проваджень (15 %);
- г) матеріали, отримані в ході проведення негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів (34 %) [1, с. 10].

При виявленні ознак кримінального правопорушення необхідно провести ретельний аналіз первинної інформації щодо ознак злочину, відомостей за окремими обставинами розслідуваного факту, а також джерел, з яких отримано цю інформацію. Як наголошує М.П. Яблоков, криміналістична практика боротьби зі злочинністю показує, що «логічно і фактично розкриття злочину починається з пошуку та виявлення факту злочинної події або її ознак. При цьому в одних випадках інформація про злочинне діяння та можливі процесуальні джерела отримання відомостей про нього міститься у даних оперативно-розшукових заходів, здебільшого здійснюваних до початку розслідування або тих, що безпосередньо передують йому. В інших випадках та ж інформація одержується слідчим завдяки проведенню окремих перевірочних дій» [2, с. 40].

Виявлення інформації про перевезення наркотиків здійснюється у більшості випадках оперативними засобами і методами, що дозволяють зібрати достовірну інформацію про можливі причини, мотивацію, учасників перевезення наркотиків, наявність та кількість перевезеної речовини тощо. Оперативно-розшукова діяльність являє собою діяльність спеціально уповноважених державних органів законодавчої, виконавчої та судової влади й оперативних підрозділів у межах їхньої компетенції з виконання покладених на них обов'язків щодо пошуку і фіксації фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп, розвідувально-підкривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, з метою отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [3, с. 57].

Саме завдяки вжиттю оперативно-розшукових заходів можливо виявити

або людей, які володіють певною інформацією про злочин чи підозрюваних, або безпосередньо ознаки злочину [4, с. 154]. У цих випадках перед правоохоронцями постає потреба у проведенні оперативно-розшукових заходів, спрямованих на виявлення інформації про злочинця та негайне його затримання. Не виключено, що серед виявлених осіб може бути як зловмисник, так і особа, що діє за його дорученням. Серед заходів, спрямованих на виявлення ознак кримінального правопорушення, що можуть застосовувати працівники поліції у потягах та на вокзалах, є опитування громадян та спостереження за особами, які своєю поведінкою викликають підозру в можливості вчинення злочину.

Такому різновиду отримання інформації, як опитування, практичні працівники приділяють значну увагу. Як зазначає І.Д. Федоров, опитування дає можливість швидко дізнатися про загальну обстановку, характер події, причетних до нього осіб і, головне, отримати відомості для організації переслідування злочинців по гарячих слідах. Необхідність негайного опитування свідків, на думку вченого, диктується також тим, що деякі очевидці, не знаючи, що їх свідчення важливі для розслідування, можуть не прийти до органів поліції [5, с. 10].

Не слід також забувати, що подія висвітлюватиметься більш повно відразу після сприйняття, ніж через певний час. Відповідно, результат застосування усного опитування залежить від того, наскільки швидко працівники поліції зможуть потрапити на місце події після отримання повідомлення про вчинений злочин, оскільки своєчасний виїзд на місце події дозволяє застати там осіб, які можуть дати певні орієнтовні відомості про злочин та можливих злочинців [6, с. 107].

Важливим аспектом проведення спілкування є підтримання візуального контакту. З основних способів отримання інформації стосовно опитуваного при безпосередньому контакті виділяється спостереження за співрозмовником. Застосування цього способу буде ефективним у разі, коли особа погано контролює свої емоції. Найбільшої ефективності цього способу можна досягти, якщо проводити бесіду з опитуваним не одноосібно, а з напарником, який має бути присутнім під час розмови [7, с. 125].

Заслуговує на увагу і визначення категорії опитуваних осіб. Опитуванню підлягають працівники залізниці (провідники вагонів, начальник потягу), підозрювані, свідки, очевидці з числа пасажирів потяга. При цьому свідченням свідків-очевидців надається значна перевага порівняно з поясненнями інших осіб, у першу чергу з причин їх неупередженості, а також значної інформативності даних, що можуть бути від них отримані. До вагомих відомостей слід віднести можливість складання у подальшому мальованого або композиційного портрета злочинця, який якнайшвидше розмножується й використовується для розшуку відповідних осіб. Важливою складовою складання словесного портрета є визначення супутніх ознак, зокрема, прикмет одягу злочинця, що має велике розшукове значення. Насамперед, одяг людини належить до найбільш крупних компонентів його зовнішності, тому сприймається у першу чергу. По-друге, злочинці у перші часи після вчинення злочину, як правило, не змінюють одяг або не мають такої можливості [8, с. 115]. Наведене слід використовувати при організації переслідування та затримання злочинця за гарячими слідами. Відомості про зовнішність – це порівняно невеликий, але характерний для даної особи комплекс ознак. Вони повинні легко сприйматися на відстані та відігравати роль основних ідентифікуючих ознак, що слугують цілям вибірки з певної кількості людей осіб тих, які являють собою певний інтерес для правоохоронних органів (на вулицях, транспорті, вокзалах та інших громадських місцях) [8, с. 115].

При перевезенні наркотиків пасажирями мають значення сліди, що відображаються у поведінці злочинців. Вчинення злочину відрізняється екстремальністю ситуації, що викликає відповідні психофізіологічні реакції у поведінці

злочинця. Залежно від індивідуально-психологічних особливостей злочин зумовлює виникнення емоційної напруги або стресу. Напруга у психології розглядається як психічний стан, зумовлений передбаченням несприятливого для суб'єкта розвитку події [9, с. 46]. Іншим емоційним станом, що може бути викликаний злочинцем, є розгубленість або фрустрація – стан людини, що викликаний об'єктивно нездоланними (або суб'єктивно сприйнятими як такі) труднощами, які виникають на шляху досягнення мети або вирішення завдання [9, с. 47]. Зазначені психологічні стани відображаються у поведінці злочинця порізному залежно від особливостей темпераменту. Частіше за все людина починає хвилюватися, відчуває знервованість, збуджується. Іноді, навпаки, спостерігається приреченість, пригніченість. Усі ці психологічні стани відображаються у міміці, жестикуляції, манері поведінки, змінах тембру голосу, темпу мови тощо. Зважаючи на це, працівникам поліції при виявленні перевізників наркотиків треба звертати увагу саме на такі ознаки у їх поведінці.

Важливе місце у виявленні ознак перевезення наркотиків залізничним транспортом посідає діяльність поліції, пов'язана з використанням службово-розшукових собак. Науково обґрунтовано і доведено, що наркотичні речовини мають специфічний запах. Звичайні матеріали, що використовуються злочинцями для їх упаковки, в більшості випадків пропускають запах наркотиків. Цей запах добре відчувають спеціально підготовлені собаки та виявляють наркотичну речовину в різних схованках, у тому числі й тих, що обладнані в рухомому залізничному транспорті. Собаки виявляють наркотичні речовини і схованки в місцях, куди людина фізично проникнути не може, а інколи не могла б навіть подумати, що у певному місці можуть бути приховані наркотики.

Виявляються наркотичні засоби також під час профілактичних оглядів пасажирських та приміських вагонів, що проводяться працівниками поліції шляхом візуального виявлення ознак, що свідчать про знаходження наркотиків у певному місці. У пасажирських потягах, за даними дослідження О.А. Вовчанської, наркотики можуть приховуватися у таких місцях: обшивки стін та стелі пасажирського купе – 14 %; обшивки стін та стелі вагона – 4 %; особисті речі пасажирів – 41 %; технологічні місця (рундуки для вугілля, міжстельовий простір над вбиральнями та тамбурами вагонів, радіатори опалення, сміттєзбиральники, люки над електроцитами, вентиляційні люки, ніші для котлів опалення) – 7 %; серед майна (постільної білизни, ковдр, подушок тощо) у службовому купе провідників – 5 %; туалеті пасажирського потяга – 5 %; технічних пристроях локомотиву – 14 % [1, с. 8].

Маскування наркотиків у обшивках пасажирських купе обирають найчастіше за все перевізники наркотиків – пасажирів цих самих приміщень при довготривалих поїздках з метою забезпечення безпеки вантажу під час можливих перевірок працівниками поліції на проміжних станціях. Маскування відбувається відразу після посадки на потяг, як правило, в стелю купе або у стінки поряд із місцем для вантажу. Злочинці викручують шурупи, що кріплять обшивку, розмішують вантаж та закручують шурупи на місце. Зазначена процедура залежно від розміру вантажу та навичок злочинця може тривати 10-15 хвилин. Сліди, що можуть залишатися після цих дій, – пошкодження обшивки, дефекти стиковки швів, недокручені шурупи, невідповідність обшивки стелі кріпленням. Також про застосування такого способу маскування може свідчити наявність в особистих речах пасажирів викруток або плоскогубців. Як правило, перевізники наркотиків намагаються перебувати у купе на самоті, тому якщо їх один чи двоє, а білети на інші місця викуплено, це може вказувати на їхні злочинні наміри.

Узагальнення правоохоронної практики дозволяє дійти висновку, що більшість наркотиків (73 %) перевозиться в особистих речах пасажирів. У такому

випадку перевізники наркотиків використовують для перевезення об'ємних наркотиків (макової соломи чи висушених конопель) купейні та плацкартні вагони. Злочинці, які перевозять синтетичні та напівсинтетичні наркотики, що займають небагато місця, можуть обирати спальні та класу «люкс» вагони, якими їздять заможні люди. Перебування осіб з великими сумками у таких вагонах викликає більше підозри, ніж у купейних та плацкартних вагонах. Перевізники наркотиків, як правило, приходять заздалегідь до відправлення, сідають відразу після того, як потяг подають на платформу. Сумки з наркотиками розміщують у купе на верхніх багажних полках у глибині, у плацкартних вагонах – на третій полках. Сумки частіше за все прикривають іншими сумками, ковдрами або верхнім одягом. Слідами, що вказують на наркотики, можуть бути залишки самої наркотичної речовини, яка випадково осипається при упакуванні, її запах, а також інший різкий запах, частіше за все одеколону, яким злочинці намагаються знищити запах наркотиків.

Перевезення наркотиків на пасажирських потягах здійснюється кур'єрами з використанням методу приховування в елементах одягу, на тілі людини. Наприклад, наркотичний засіб, упакований у поліетиленовий пакет, поміщається за пояс штанів, закріплюється скотчем до тіла під одягом. Використовується також так званий внутрішньопорожнинний спосіб. Основним таким прийомом є заготівля пластикових капсул з наркотиками з подальшим прихованням їх у прямій кишці. Останнім часом капсули стали виготовляти з медичних шприців, які не можна побачити при проведенні рентгеноскопії шлунку та кишкового тракту. Даний вид упаковки безпечний для здоров'я кур'єра, при цьому діяльність і час транспортування практично необмежені. У середньому кожний наркокур'єр може провести порядком 85–100 капсул по 10–15 г.

Для укріття перевезення більш крупних партій наркотиків використовують подвійне дно та стінки чемоданів, коробок, дорожні та ручні сумки. Досить часто трапляються випадки приховання партій наркотиків у банках з-під кави або коробках з-під цукерок, соків, шоколаду, сухофруктів, які провозяться в супровідному багажі. Для менших партій наркотиків, особливо синтетичних, в якості камуфляжу використовуються вироби зі шкіри та текстилю. Наркотики можуть бути закладені за підкладку одягу, у шви, пояси, гудзики тощо. Можливо також використання для перевезення наркотиків палітурки книжок і фотоальбомів, жіночої косметики, зубної пасти, флаконів із шампунем. Правоохоронній практиці відомі випадки, коли використовувалися подвійні підшви взуття, елементи електричних приладів, спортінвентар, жіночі перуки, канцелярські товари і т.п. Слідами у даних випадках є порушення цілісності предметів взуття та одягу, упаковок предметів, у які приховано наркотики.

Також наркотики маскують у різні побутові предмети та упаковки з-під них, наприклад, телевізори, відеомагнітофони, комп'ютери, монітори, акустичні системи, міні-холодильники тощо.

Наркотики також маскуються в упаковках з-під предметів харчування, зокрема, консервах, металевих пивних пляшках, ящиках від вина та пива, пластикових упаковках олії тощо. Слідами у даному випадку є візуальні порушення цілісності упаковок, повністю заклеєний етикетками скляний посуд, механічні пошкодження тари.

При виявленні осіб, які причетні до перевезення наркотиків, потрібно оглянути їх речі з метою виявлення наркотиків. Тоді постає питання віднесення виявленої речовини до наркотичної. Особа, що здійснює поверхневу перевірку, повинна мати мінімум необхідних знань щодо зовнішнього вигляду основних наркотичних засобів, розповсюджених на території України. Якщо вона не може самостійно і безпомилково вирішити це питання через відсутність необхідних

для цього знань, потрібно проводити огляд у присутності спеціаліста-хіміка. Слід зазначити, що на озброєнні поліції є спеціальні експрес-тести для проведення експрес-аналізу виявлених речовин на належність їх до наркотичних засобів, психотропних речовин чи прекурсорів, однак їх кількість та ефективність їх застосування обмежена.

Після огляду, який відповідно до ч. 3 ст. 214 може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, та виявлення наркотиків працівники поліції повинні затримати підозрювану особу відповідно до ст. 208 КПК України. За результатами вивчення кримінальних проваджень безпосереднє виявлення ознак злочину чи осіб, які володіють інформацією про злочин, оперативними підрозділами поліції складало 97 % випадків, виявлення слідчим – 3 %. Останнім часом, на жаль, майже не проводиться охорона пасажирських потягів та приміського транспорту працівниками патрульної поліції, відповідно, ними не виявляються наркотичні засоби. Потрібно згадати позитивний досвід транспортної міліції, що тривав до 2008 р., коли функціонували спеціальні підрозділи супроводження пасажирських та приміських потягів. Працівники цих підрозділів у переважній більшості були фахівцями не тільки з охорони громадського порядку, а й з виявлення наркотиків.

Оскільки кожен привід є джерелом інформації про злочин та, відповідно, має бути змістовним, виникає питання щодо форми відображення факту безпосереднього виявлення ознак злочину у відповідних документах. В органах поліції таким документом є рапорт уповноваженої особи: оперуповноваженого, дільничного офіцера поліції, патрульного поліцейського. Відповідно, приводом для порушення кримінального провадження буде інформація про вчинений злочин від органу, що отримав та перевірив повідомлення у вигляді рапорту.

Висновок. Підсумовуючи, слід зазначити, що процес виявлення наркотичних засобів під час їх перевезення залізничним транспортом є досить складним з тактичної точки зору та має свої особливості. Від професіональних дій працівників поліції, зокрема оперативних підрозділів, на цій стадії залежить кількість виявлених кримінальних правопорушень, правомірність початку кримінального провадження, швидкість, повнота та неупередженість подальшого розслідування.

Бібліографічні посилання

1. Вовчанська О.А. Розслідування незаконного перевезення наркотичних засобів залізничним транспортом: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Д.: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2014. 20 с.
2. Яблоков Н.П. Предмет методики расследования преступлений. Актуальные проблемы советской криминалистики. М., 1980. 104 с.
3. Біленчук П.Д. Криміналістика: підручник. / П.Д. Біленчук, В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін.; за ред. П.Д. Біленчука. 2-ге вид., випр. і доп. К.: Атіка, 2001. 544 с.
4. Щербаковський С.М. Використання результатів оперативно-розшукової діяльності при розслідуванні незаконного обігу наркотиків: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2010. 237 с.
5. Федоров Ю.Д. Использование специальных знаний при осмотре места происшествия // Пути совершенствования деятельности следственных аппаратов органов внутренних дел: сб. науч. трудов Ташкентской высшей школы МВД СССР. Ташкент, 1987. 118 с.
6. Шатило К.Д. Устный опрос как метод активного розыска // Труды высшей школы МВД СССР. Вып. 2. М., 1960. 332 с.
7. Матвійчук В.В. Розвідувальне опитування та «мова» тіла // Науковий вісник Нац. академії внутр. справ України. 2002. № 1. С. 123-126.
8. Малышев В.Г. Использование информации о внешности скрывшегося преступника в оперативно-розыскных мероприятиях // Актуальные проблемы совершенствования оперативно-розыскной деятельности органов внутренних дел: матер. конфер. МВД СССР. М.: ВНИИ МВД СССР, 1977. 252 с.
9. Коновалова В.Е. Основы юридической психологии: учебник. 2-е изд. Харьков: Одиссей, 2006. 352 с.

Надійшла до редакції 24.05.2018

Pyrih I.V. Features of exposure of drugs are on a railway transport and beginning of pre-trial investigation. For successful realization of the pre-trial investigation related to illegal turnover of drugs important is directly the stage of exposure of the article of crime and subjects and grounds of bringing of information are related to it for the Single register of pre-trial investigations and beginning of investigation. Having regard to the features of exposure of signs of crime at transportation of drugs by a railway transport and variety of sources about the circumstances of crime, consider necessary to consider this stage exactly, coming from her value for further investigation.

At the exposure of signs of criminal offence it is necessary to conduct the careful analysis of primary information on the signs of crime, information on the separate circumstances of the investigated fact, and also sources from that this information is got. The exposure of information about transportation of drugs comes true in majority cases by operative facilities and methods, that allow to collect reliable information about possible reasons, motivation, participants of transportation of drugs, presence and amount of the transported substance and others like that. Exactly due to the acceptance of operational search measures it maybe to educe or people that own certain information about a crime or suspected, or directly signs of crime.

Among the events, sent to the exposure of signs of criminal offence, that can apply workers of police during public law enforcement in trains and on train station, there is questioning of citizens and watching persons, that cause suspecting the behavior of possibility of commission of crime. The important aspect of realization of communication is maintenance of visual contact. From the basic methods of receipt of information on polled at a direct contact, watching is distinguished an interlocutor.

At transportation of drugs tracks that is represented in behavior of criminals matter passengers. More often a man begins to worry, crossness feels, becomes excited. Sometimes, opposite, there is a doom, depression. All these psychological states are represented in mimicry, gesticulation, manner of behavior, changes of timbre of voice, rate of language and others like that. Having regard to it, the workers of police at the exposure of ferrymen of drugs are necessary to pay attention to exactly such signs in their behavior.

Narcotic facilities appear also during the prophylactic reviews of passenger and suburban carriages, that is conducted by the employees of police by the visual exposure of signs that testify to being of drugs in the determined location. Signs that testify to being of drugs in dependence on the place of their hiding-place are examined in the article.

Keywords: narcotic facilities, operational search events, railway transport, workers of police.

УДК 343.98

Птушкін Д.А.

здобувач

Чаплинський К.О.

доктор юридичних наук, професор

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ДЛЯ ВПІЗНАННЯ ПІДОЗРЮВАНОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Розглянуто тактичне забезпечення пред'явлення для впізнання. Висвітлено організаційно-підготовчі заходи і тактичні прийоми пред'явлення для впізнання підозрюваних в умовах протидії розслідуванню.

Ключові слова: тактичне забезпечення, тактика, пред'явлення для впізнання, слідчі дії.

Постановка проблеми. Одним з основних та складних видів діяльності правоохоронних органів є повне й швидке розкриття і розслідування злочинів та викриття винних у злочинній діяльності. Динамічні зміни у характері злочинно-